

УДК 339.74.01

**НАПРЯМИ СТАБІЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВАЛЮТНИХ
ВІДНОСИН****Левченко Л.М.
Тіверіадська Л.В.
Якименко А.М.**

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, м.Дніпропетровськ
В статті наведено результати дослідження можливих напрямів стабілізації міжнародних фінансових відносин. Визначено, що криза 2008 року призвела до виникнення різних проектів з реформування світової валютної системи. Розглянуто основні загальні рекомендації щодо реформи Ямайської валютної системи. Визначено, що більшість з них не мають перспектив, але до можливих напрямів реформування світової валютної системи можуть бути віднесені такі: концепція багатовалютного стандарту, проект утворення наднаціональної валюти, вирішення проблеми ролі золота, концепція диверсифікації валют, впровадження додаткових грошей. Отримано висновок, що саме у концепції диверсифікації валют існує реальний потенціал та перспективи розвитку. Додаткові валюти виявилися набагато стабільніше національних валют та євро, оскільки вони функціонують тільки на місцевому рівні та не можуть тому бути об'єктом спекуляцій на глобальному фінансовому ринку. Їх реалізація дозволяє виробникам і споживачам на місцях вирішувати свої проблеми, не чекаючи рішень на рівні урядів, органів ЄС або міжнародних організацій. Тому, мабуть, є сенс обґрунтувати використання таких грошей в більш широких, глобальних, масштабах.

Ключові слова: міжнародні валютні відносини, національні валюти, світова фінансова криза, стабілізація

UDC 339.74.01

**DIRECTIONS OF STABILIZATION IN INTERNATIONAL
MONETARY RELATIONS****Levchenko L.M.
Tiveriadska L.V.
Yakymenko A.M.**

Pridniprovs'ka state academy of civil engineering and architecture, Dnipropetrovsk
The article presents the results of studying the possible ways for stabilizing international financial relations. It has been determined that the crisis of 2008 has led to a variety of projects aimed at reforming the world monetary system. The main general recommendations concerning the reforming of Jamaican currency system have been studied. It has been determined that the majority of them does not present any opportunities; however, possible ways of reforming the world monetary system can include the following: the concept of multi-currency standard, a supranational currency

project, solving the problem concerning the role of gold, the concept of diversifying currencies, the introduction of supplementary money. It has been concluded that the concept of diversifying currencies indeed has potential and presents prospects for development. Supplementary currencies have turned out to be much more stable than national currencies and the euro, since they only operate locally and therefore cannot be the subject of speculation in the global financial market. Their implementation allows manufacturers and consumers to solve their problems on site without having to wait for decisions at the level of national governments, EU or international organizations. There are thus reasons for justifying the use of such money on the broader, global, scale.

Keywords: international monetary relations, national currency, the global financial crisis stabilization

Актуальність проблеми. Остання світова фінансова криза в 2008 році поставила під сумнів багато тверджень економічної науки, яка виявилася неспроможною спрогнозувати кризу та запропонувати ефективні заходи щодо подолання її наслідків. Криза 2008-2009 рр. викликала полеміку щодо дієвості Ямайської валютної системи, показав її вади у встановленні забезпечення відносної стабільності міжнародних валютних відносин. Дискусії торкаються переважно питання «переналаштування» фінансової системи в рамках традиційних підходів. Але в сучасних умовах актуальним є обґрунтування нових напрямів розвитку міжнародних валютних відносин, основною метою яких буде не просто зменшити частоту виникнення криз, а й виключити їх повторення.

Аналіз останніх наукових досліджень. Становленню та розвитку світової валютної системи присвячено величезну кількість робіт вітчизняних та зарубіжних дослідників, в яких докладно розглядаються проблеми міжнародних валютно-кредитних відносин, а також дається оцінка дихотомії або відриву міжнародних фінансів від реального сектору як особливості глобалізації світової економіки (Л.Абалкін, Д.Бартон, Р.Брейлі, О.Береславська, О.Єременко, Дж.Вільямсон, А.Гальчінській, Е.Гідденс, Р.Гріффін, Д.М.Кейнс, Е.Крокетт, П.Кругман, О.Кузнецов, А.Лаффер, П.Ліндерт, З.Луцішин, К.Макконел, Р.Манделл, М.Монтес, Х.Олівер, К.Паттілло, Ю.Пахомов, М.Пebro, Лі Х.Радеба, П. Самуельсон, Д.Стігліц, Дж.Сорос, Р.Тріффін, Г.Уілсона, С. Фішер, Дж.Френкель, А.Філіпенко, М.Фрідман, Р.Хасбулатов, Т.Шемет). Разом з тим аналіз публікацій цих авторів призводить до

висновку про те, що у наукових працях вітчизняних вчених недостатньо уваги присвячено пошуку, розробці та обґрунтуванню ефективних напрямів розвитку міжнародних валютних відносин, які будуть відповідати реаліям сучасного глобалізованого світу.

Таким чином метою дослідження є спроба визначити напрями стабілізації міжнародних валютних відносин в сучасних умовах розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Криза завжди призводить до виникнення різних проектів з реформування світової валютної системи. Сучасна ситуація не виняток і тому до загальних рекомендацій щодо реформи Ямайської валютної системи входять:

- збереження доларової системи;
- створення на основі долара і євро бівалютної системи;
- формування багатовалютної системи на основі конвертованих валют;
- створення системи на базі регіональних валют; створення системи з використанням СПЗ в якості єдиної світової резервної валюти;
- навіть повернення до золотого стандарту;
- формування багатовалютного або багатотоварного стандарту і ін.

Ряд цих концепцій, на наш погляд, не мають перспектив, зокрема, такі як доларовий стандарт, багатотоварний стандарт, золотий стандарт, бо вони не відповідають новим вимогам, що пред'являються світовій валютній системі в умовах її сучасної трансформації. Але, як нам здається, до можливих напрямів реформування світової валютної системи можуть бути віднесені такі:

1. Концепція багатовалютного стандарту, яка впливає з самої суті Ямайської валютної системи та наявності курсу вільно плаваючих валют замість фіксованих курсів. Незважаючи на те, що в 70-і рр. ХХ століття концепція СДР виявилася нежиттєздатною, пов'язана з нею ідея кількох вільно використовуваних валют дійсно має місце бути. Але в даному випадку основним законодавчим питанням стане критерій відбору валют, що будуть складати багатовалютний стандарт. Є ймовірність, що в цій стандарт буде включено фунт стерлінгів та японська ієна, які традиційно є світовими валютами, хоча і в незначних масштабах. Також з урахуванням розвитку регіоналізму в глобальній світовій економіці видається цілком закономірною ідея використовувати

регіональні і національні валюти. Так зараз в світі представлені близько сотні локальних торгово-економічних об'єднань, де функціонують регіональні валюти або ж опрацьовуються проекти запровадження додаткових мит, в тому числі у вигляді міжнародних валютних одиниць. Наприклад, Банк міжнародних розрахунків ввів умовний золотий франк для оцінки свого балансу. В Європейському економічному співтоваристві з 1979 р функціонувала європейська валютна одиниця - ЕКЮ, яка з 1999 року була перейменована в євро - єдина європейська валюта. Євро, будучи спочатку регіональною валютою, зараз є другою, після долара США, за силою світовою резервною валютою. В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні - економічне об'єднання АСЕАН + 3, а саме Японії, Південної Кореї, Китаю, де традиційно головну роль грала Японія і, відповідно, її валюта, - йде робота над проектом азіатської валютної одиниці - АКЮ. В даний час в НАФТА, що складається з США, Канади і Мексики, також планується змінити назву північноамериканської валютної одиниці - АМЕРО на «універсальний долар суверенних держав», який буде використовуватися з країнами інших континентів. Цей проект націлений на те, щоб зміцнити міжнародні позиції долара. І таких прикладів можна навести багато.

2. Проект утворення наднаціональної валюти. Це не нова ідея. Так Дж. М. Кейнс в 1943 р в проекті післявоєнного валютного устрою світу виступив з пропозицією емітувати замість золотих грошей Банкор - світові кредитні гроші в якості валюти Міжнародного клірингового союзу (МКС). За задумом Дж. М. Кейнса, МКС потрібен для взаємозаліку зобов'язань і вимог, а також їх міждержавного врегулювання. Для членів МКС - Центральних банків - для цього відкривалися б поточні рахунки в Банкор, який стане основою для того, щоб визначити валютні паритети та для забезпечення дефіциту платіжних балансів. Сальдо клірингових розрахунків повинно було покриватися за допомогою взаємних кредитів країн-членів. З метою врегулювання заборгованості країн-членів по відношенню до МКС для кожної країни встановлювалася певна квота, яка залежала від економічних показників розвитку країни.

На конференції в м. Бреттон-Вуд в США в 1944 році ця пропозиція була відкинута, оскільки суперечила загальній стратегії домінування долара в світі. Але ідея Кейнса про випуск світових кредитних грошей, безсумнівно, не повинна залишитися без уваги при розробці пропозицій

щодо реформування сучасної світової валютної системи. Наднаціональна валюта дозволить знижувати ризики, пов'язані з нестабільністю національних грошей, які використовуються в якості світових.

На відміну від товарних (речових) наднаціональних грошей, в сучасних умовах їх аналогом виступають електронні гроші. Для того, щоб ввести наднаціональну валюту потрібно створення наднаціонального центрального банку. Для цього потрібен аналіз досвіду створення та діяльності наднаціонального Європейського центрального банку (існує з 1998 р). Хоча ЄЦБ виконує свої функції виключно для 16-ти країн євро зони. Однак наднаціональна валюта призначена не для регіонального, а для міжнародного обороту. Для її запровадження швидше потрібно створити банк типу Банку міжнародних розрахунків, до складу членів якого входять Центральні банки багатьох країн світу.

3. Проблема ролі золота. Це самий спірний напрям реформи Ямайської валютної системи, бо в реальності існує певна нестиківка при офіційному виключенні золота з Ямайської валютної системи з одного боку, і фактичним його використанням в якості міжнародного резервного активу. Зауважимо, що незважаючи на твердження про зменшення резервного амплуа золота та абсолютну відмову держав від нього як резервного активу, офіційні золоті запаси станом на 2012 рік дорівнюють близько 33 тис. тон, а приватна тезаврація золота, за оцінкою дослідників, понад 25 тис. тон [8].

Формально золоті резерви в усіх країнах світу та в деяких міжнародних фінансових інститутах, приватна тезаврація золота переконують в тому, що золото справляється з роллю міжнародного резервного засобу. Причому слід зазначити, що в умовах кризи, відбулося зростання попиту на нього майже до 1300 дол. за троїцьку унцію (2010 р). Цілком очевидно, що золото не можна повністю виключити зі світової валютної системи, незважаючи на втрату ним грошових функцій. Центральні банки, мабуть, ще досить довго будуть тримати його як стратегічний резерв.

Слід зазначити, що час від часу золото використовують в якості надзвичайного платіжного засобу. Тому важливо при можливій трансформації статуту МВФ підтвердити положення золота у вигляді міжнародного резерву та визначити правила регулювання операцій із золотом для Центральних Банків для уникнення різких коливань його ціни.

Безумовно, мова не йде про повернення до системи Золотого стандарту, незважаючи на те, що такі думки досі голосно звучать й досить.

4. Концепція диверсифікації валют. Це новий підхід, який передбачає, що ефективність та стійкість сфери фінансів можна досягти лише шляхом диверсифікації валют (буквально відмови від національних грошей) і введенням додаткових валют з метою виконання ними початкової функції (тобто інструменту обміну) замість використання для накопичення або фінансових спекуляцій. Основи концепції додаткових грошей закладені ще на початку ХХ століття, незважаючи на те, що зараз офіційна наука та державна влада практично не помічають її існування. Проте додатковими грошима до національних валют вже багато років користуються тисячі людей та установ у багатьох країнах світу. Нехай навіть за досить приблизними розрахунками, до сьогодення нараховується понад 5 тис. різних локальних (регіональних) валют майже в 50 країнах світу [5]. Всі концепції додаткових грошей спочатку були створені для того, щоб спростити життя в громаді, селищі, місті, або ж в районі. Були сформовані ряд схем або конструкцій для локальних монетарних систем: місцеві обмінні торгові системи (local exchange trading systems - LETS); схеми тайм-банкінгу (time banking); схема бартеру Аргентини (el Club del Trueque); стандарт Ітака-годинник (Itaka hours), впроваджена в м. Ітака в США; регіональні валюти (Regio) в Німеччині; модель «валюти сприяння» в м. Форталеза (Бразилія); «Системи місцевого обміну» во Франції (systeme d`echange local - SEL); «Зелені валюти» (green currencies) тощо. Найбільш популярною є на загальну думку LETS, її, за підрахунками, використовують близько 1,5 тис. громад. Відзначимо, що в даному випадку ми не розглядаємо грошові схеми, які збільшують прибуток за рахунок полегшення обміну товарами і послугами: моделі B2B (business to business); моделі B2C (business to customer); моделі C2C (customer to customer), а також моделі C2B (customer to business).

5. Додаткові гроші, які називають неоднаково: «комплементарні валюти», «місцеві валюти», «валюти спільнот», «паралельні валюти» тощо. В основі проектів введення додаткових валют лежить концепція «вільних грошей» (Freigeld), яку на рубежі ХІХ-ХХ ст. ввів в обіг німецький підприємець і економіст-самоучка Сільвіо Гезелль (1862- 1930 pp.) [6].

Незважаючи на те, що багато провідних економістів та політиків не сприймали всерйоз концепцію С.Гезелля, його ідеї в даний час мають

численних прихильників. Так, за диверсифікацію валют виступають, зокрема, вчений і фінансист Б.Ліетар (Бельгія); еколог, фінансовий експерт і автор відомої книги «Гроші без відсотків і інфляції» М.Кеннеді (Німеччина); професор Університету Ліон-2 Ж.Блан (Франція); доктор Р.Улановіч з університету штату Меріленд (США); директор Інституту інтегральної науки (Integral Science Institute) С.Горнер (США).

Слід зазначити, що Бернар Ліетар - президент електронної платіжної системи Бельгії Proton, який є професором Університету Берклі (Каліфорнія, США) та Католицького університету м. Лувен (Бельгія), а також один з архітекторів євро. Сьогодні він залишається найбільш авторитетним і відомим захисником ідеї про необхідність доповнення національних валют місцевими та регіональними грошовими системами. Настільною книгою для багатьох економістів та фінансистів стала його праця «Майбутнє грошей: Новий шлях до багатства, повноцінної праці і більш мудрого світу», де їм викладено його нетрадиційний погляд на механізм функціонування сучасної валютної системи [3]. Ця книга вже перекладена на 18 мов. На думку Ліетара, щоб валютна система, яка заснована на кредиті та яка працює без покриття дорогоцінними металами, успішно функціонувала потрібно штучно викликати дефіцит грошей та періодично його підтримувати. Валютна система не є саморегулюючою, а тому вимагає існування активних Центральних Банків, що піклуються про попит на національну валюту. Причому Центральні Банки конкурують між собою за можливість зробити свою валюту на світових ринках більш дефіцитною. Отже за допомогою дефіциту утримується її відносна вартість.

Сучасна грошова система, заснована на боргах, багато в чому дискредитувала себе. На зміну їй повинні прийти зовсім інші системи, що спираються на додаткові валюти - їх прототипами є валюти, які вже існують в світі протягом десятиліть в Швейцарії, Німеччині, США, Бразилії, Нової Зеландії, Великобританії та інших країнах.

Для пояснення причин криз можна провести аналогію з природними екосистемами, які, як і фінансова сфера, є системами потоків. Екосистеми існують остільки, оскільки мають достатню самокеровану ідентичність та здатність до зміни. Процес селекції (природного відбору) в природі ґрунтується не на принципі максимальної ефективності, а на принципі балансу між двома протилежними полюсами - ефективністю та стійкістю. Обидва полюси необхідні для довгострокового сталого розвитку та збереження життєздатності. Звідси висновок: здорова система це така, в якій досягнуто оптимальний баланс між зазначеними

полюсами. Навпаки, трансформація на користь будь-якого з них веде до систематичної нестабільності: надмірна ефективність - до крихкості, надмірна стійкість - до стагнації. Перший варіант пояснюється слабкістю диверсифікації та взаємозв'язків, другий - їх же надмірністю. Таким чином, сталий розвиток складної системи потоків (як в природі, так і в економіці та фінансах) - це оптимальний баланс між ефективністю та стійкістю мережі.

Однак в бізнесі та економіці майже все сфокусовано головним чином на ефективності, що автоматично призводить до нарощування потоків, збільшення розміру та консолідації на шкоду відбору, взаємозв'язкам і стійкості. І так триває до тих пір, поки вся система не вийде зі стану стабільності та не настане колапс (криза).

Зазначимо, що сучасна світова валютна система - це мережева система потоків, де національні валюти функціонують всередині окремих країн (або їх груп) і взаємодіють між собою на глобальному рівні. Формальним поясненням монополій національних валют є необхідність забезпечення ефективності ціноутворення та обміну на внутрішньому ринку. Для збереження цієї монополії застосовується жорстке регулювання, яке по суті, спрямоване на те, щоб банки копіювали один одного з точки зору структури і поведінки на ринку. Не випадково в 2008 році крах найбільших світових банків стався одночасно. Глобальна мережа національних валют за останні 30 років еволюціонувала через свою крихкість в надмірно ефективну та небезпечну систему, якої не вистачає стійкості.

Крім монополії національних валют в сучасній глобальній економічній системі підтримується монополія кредитних грошей одного типу, які створюються за рахунок відсотка. Важко уявити собі екосистему, де штучно підтримується один вид рослин або тварин та викорінюється будь-який прояв диверсифікації, оскільки це може знизити ефективність системи в цілому. Природа мільярди років вела відбір умов, при яких складні екосистеми розвиваються стабільно, оскільки в іншому випадку вони б сьогодні не існували. А людство ж все ще б'ється над питанням, як створити стійку економіку.

Отже ґрунтуючись на дослідженні природних закономірностей на противагу традиційної економічної доктрині про необхідність монополії національних валют, можна зробити висновок про те, що сталий розвиток валютної сфери вимагає різноманітності валютних систем, а отже й каналів, за допомогою яких здійснюються зв'язки між ними. Тому треба дозволити обіг різних типів валют, зокрема додаткових до національних. Під додатковою валютою при цьому розуміється будь-

який стандартизований інструмент, відмінний від національної валюти та який використовується для обміну.

Висновки та пропозиції. У концепції диверсифікації валют є реальний потенціал та перспективи розвитку. Додаткові валюти виявилися набагато стабільніше національних валют та євро, оскільки вони функціонують тільки на місцевому рівні та не можуть тому бути об'єктом спекуляцій на глобальному фінансовому ринку. Такі гроші постійно знаходяться в обігу, посилюючи товарообмін та дозволяючи людям реально заробляти. Іншими словами, гроші знову стають еквівалентом в обміні. Багато проектів додаткових грошей стали відносно маловитратним, але досить ефективним інструментом підтримки та пожвавлення місцевої економіки, а також зміцнення соціальної солідарності, співпраці та захисту навколишнього середовища на місцевому рівні. Їх реалізація дозволяє виробникам і споживачам на місцях вирішувати свої проблеми, не чекаючи рішень на рівні урядів, органів ЄС або міжнародних організацій. Тому, мабуть, є сенс обґрунтувати використання таких грошей в більш широких, глобальних, масштабах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гальчинський А.С. Криза і цикли світового розвитку / К.: АДЕФ-Україна. – 2009. – 392 с.
2. Кеннеди М. Деньги без процентов и инфляции. Как создать средство обмена, служащее каждому. М., 2011.
3. Лиетар Б. Будущее денег: Новый путь к богатству, полноценному труду и более мудрому миру. М., 2007.
4. Кузнецов О. Особливості антикризової програми «Групи двадцяти» // Економіка України.–2011.– No 1.–С.70–79.
5. Martignoni J. A new Approach to a Typology of Complementary Currencies//International Journal of Community Currency Research.2012. V.16. P.1-17 [Електроний ресурс] – Режим доступу: http://ijccr.net/IJCCR/2012_%2816%29_files/IJCCR%202012%20Martignoni.pdf
6. Gessel S. The Natural Economic Order. L., 1958.
7. Krugman P. R. The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008. - W.W. Norton, 2008. - 224 p.
8. World Gold Council : Gold Industry Information [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://gold.org>